

О. О. Сиченко, кандидат економічних наук, доцент
кафедри маркетингу Дніпропетровського
державного аграрного університету

СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ І МОЖЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто стан і можливості реалізації концепції сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні. Зокрема, виявлено ситуаційні переваги та недоліки впровадження концепції, оцінено можливості та вади з погляду вірогідності появи і впливовості на стан соціально-економічного становища України.

Ключові слова. Соціально відповідальний бізнес, державна політика, ситуаційний аналіз.

The paper considers the status and feasibility of the concept of promoting socially responsible business in Ukraine. In particular, situational advantages and disadvantages of implementing the concept are identified; possibilities and defects in terms of probability of occurrence and influence on the state of socio-economic situation of Ukraine are evaluated.

Key words. Socially responsible business, public policy, situation analysis.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Філософія соціально відповідального бізнесу покликана мінімізувати ризики глобального розвитку і відповісти на виклики з боку громадянського суспільства. У світовому масштабі розвиток концепції соціально відповідального бізнесу відбувається під тиском цивільних інститутів, які і в сучасних умовах вносять корективи в підприємницькі практики та корпоративні соціальні програми. Особливо показова в цьому плані діяльність міжнародних мережних некомерційних організацій, які виявляють факти порушень прав людини або екологічної небезпеки у приймаючих країнах транснаціональних корпорацій і мобілізують громадську думку.

© **О. О. Сиченко, 2011**

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Проблематика корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) широко досліджується сучасними вченими – соціологами, політологами, економістами тощо. Зокрема, це праці Л. Біленької, О. Зайчука, Н. Оніщенка, О. Полякова, Р. Семякіна, Р. Хачатурова і Р. Ягутяна та ін.

Існують два базових підходи до розуміння КСВ підприємництва. За першим підприємство вважається соціально відповідальним, якщо воно, не порушуючи законів і норм державного регулювання, збільшує прибуток, тобто досягає запланованих економічних цілей. За другим підприємець на доповнення до економічної відповідальності повинен урахувати людські й соціальні аспекти впливу свого бізнесу на працівників, партнерів, споживачів, а також робити позитивний внесок у розв'язання суспільних проблем суспільства в цілому. Тобто суспільство чекає від зростання підприємництва не тільки високих економічних результатів, а й суттєвих досягнень з погляду соціальних цілей.

О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко акцентують увагу на тому, що КСВ вивчає, як виробництво товарів і послуг у компанії та організація її внутрішнього управління співвідносяться з інтересами, що виходять за рамки виключно підвищення прибутку [1, 78]. За моделлю корпоративного громадянства, яка розвивається в рамках ліберальних концепцій громадянства (Д. Матт, Дж. Мун), окремі компанії в сучасних умовах стають на місце держави і виконують функції гарантування громадянських, політичних і соціальних прав.

Необхідність вивчення проблематики в теорії та практиці державного управління зумовлена, в першу чергу, значним впливом процесів глобалізації сучасного економіко-правового світового середовища. Упровадження концепції на державному рівні потребує детального дослідження, моніторингу ставлення до неї суспільства і бізнесу, врахування можливих наслідків і перепон на шляху її становлення.

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання)). Метою дослідження є аналіз стану і виявлення потенційних можливостей та перепон реалізації концепції сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). У загальному плані корпоративне громадянство – це стратегія бізнесу, спрямована на взаємодію із суспільством з метою забезпечення ефективного і сталого розвитку та

формування власної репутації як відповідального “корпоративного громадянина” й повноправного учасника такого розвитку. Ця стратегія орієнтує на відкриту й відповідальну оцінку впливу підприємницької діяльності на суспільний розвиток та довкілля в масштабах глобалізованого світу і в межах національних спільнот. У розвитку системних і довгострокових зв’язків з корпоративними гравцями зацікавлені субнаціональні та наднаціональні спільноти. Безпосередніми учасниками корпоративних відносин виступають так звані стейкхолдери: зовнішні (місцеві спільноти та асоціації громадян, споживачі, інвестори, акціонери і постачальники), внутрішні (найманий персонал і менеджмент) і залучені або несвідомі (тобто ті, що мимоволі залучаються через збиток, який їм завдає або потенційно може завдати ділова активність компанії). Інститути держави поряд з корпораціями, міжнародними організаціями, вітчизняними та міжнародними інститутами громадського суспільства відіграють ключову роль у побудові системи КСВ.

Для дослідження можливої ролі КСВ в процесах формування громадянського суспільства та поширення ліберальних цінностей застосовуються вузькопрактичний (утилітарний) і політичний (етичний) підходи до її розуміння та реалізації. У рамках утилітарної моделі КСВ є засобом отримання вигоди для бізнесу (поліпшення іміджу компанії, підвищення лояльності персоналу, розвиток сприятливих відносин з державою або громадськістю тощо). Формами втілення політики з КСВ у межах утилітарного підходу виступають стратегічна філантропія (спрямована на цільові аудиторії компанії), переказ грошей з продажу кожної одиниці товару на благодійні цілі, прийняття корпоративних етичних кодексів поведінки і т. ін. Вузькопрактичний підхід до КСВ обґрунтовується тим, що прибуток є головною метою бізнесової діяльності. Проте в умовах негативного й упередженого ставлення суспільства до підприємництва та приватної ініціативи, капіталу в цілому утилітарне бачення КСВ може становити додаткову загрозу для соціального розвитку, оскільки разова благодійність бізнесу сприймається як відшкодування суспільству частки надприбутків, отриманих нечесним шляхом, що призводить до посилення негативного образу бізнесу і неповаги до приватної ініціативи [2, 111].

Другий аспект проблеми пов’язаний з “ідеологічною основою” концепції корпоративного громадянства. Це далеко не чиста добродійність. Це діяльність, спрямована на взаємодію із зовнішнім середовищем. Інвестування у співтовариство зближується з бізнес-стратегіями корпорацій і має зрештою одну мету: підвищення конкурентоспроможності компанії і збільшення прибутку.

Розкриваючи контекст політичного підходу до питань КСВ, К. Девіс вказує на таку особливість розвитку владних відносин у суспільстві: зростання соціального впливу і влади корпорації призводить до підвищення відповідальності й зростання ризиків втрати важелів впливу і влади.

Основними причинами появи і реалізації КСВ виступає глобалізація, значний відрив в економічному становищі сучасних країн світу, ускладнення соціальної структури (поява нових соціальних груп, міграція тощо), прискорення соціального розвитку (перехід до інформаційної економіки, інтеграція ринків), виникнення нових глобальних викликів (енергетика, екологія).

Аналіз позитивних і негативних наслідків упровадження концепції сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу наведено в табл. 1.

Проведений ситуаційний аналіз вітчизняного стану КСВ за методикою ситуаційного (СВОТ) аналізу дозволив визначити переваги та недоліки, потенційні можливості та небезпеки впровадження моделі корпоративного громадянства в Україні (табл. 1).

Так, у багатьох державах, що розвиваються, в урядів не вистачає ресурсів для виконання своїх обов’язків, і вони користуються допомогою міжнародних корпорацій, для яких важливі окремі завдання. Наприклад, приватно-державне партнерство для боротьби з поширенням вірусу імунодефіциту людини в Африці означає збереження трудових ресурсів для бізнесу. Важливість співпраці держави з приватним бізнесом у вирішенні соціальних питань у розвинених країнах підтверджується наявністю посади міністра з КСВ у британському уряді і відповідних державних комісій і департаментів в інших європейських країнах, а також видана Єврокомісією Зелена книга з КСВ.

За результатами проведеного ситуаційного аналізу ми бачимо значну кількість недоліків стану впровадження КСВ в Україні, поряд з цим можливості від переваг КСВ кількісно дорівнюють можливим негативним наслідкам. Така ситуація вимагає більш детального розгляду ймовірності наслідків і загроз упровадження КСВ (табл. 2).

Серед потенційних небезпек і труднощів КСВ для бізнесу та суспільства визначаються: неприйняття громадськістю бізнесу в ролі постачальника соціальних благ може призвести до посилення негативних тенденцій у ставленні населення до приватного підприємництва; імовірність невиконання соціальних програм, покладених на бізнес у разі настання фінансових ризиків і крахів, обмеження сфери застосування практик КСВ для бізнесу через логіку підприємницької діяльності (високотехнологічні компанії швидше за все будуть розвивати освітні ініціативи, фармацевтичні діятимуть у сфері охорони здоров’я тощо).

Ситуаційний аналіз і перспективи впровадження концепції сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні

1	2
<p align="center">Переваги</p> <p>Історичні традиції наявності соціальних факторів у веденні виробничо-комерційної діяльності.</p> <p>Початок процесів розуміння необхідності впровадження КСВ “знизу” – безпосередньо від бізнесових структур.</p> <p>Функціонування Консультативної ради з розробки Концепції Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні.</p> <p>Підтримка процесів соціалізації бізнесу з боку міжнародних організацій, низки негромадських організацій.</p> <p>Наявність прикладів ефективного ведення бізнесу на базі соціальної відповідальності.</p>	<p align="center">Недоліки</p> <p>Правовий нігілізм і деформація правової свідомості та низький рівень обізнаності громади з питань КСВ.</p> <p>Початковий рівень формалізації.</p> <p>Нестійке бізнес-середовище і фінансово-економічна слабкість значної частки компаній в Україні.</p> <p>Відсутність досвіду з організації КСВ і недостатня кількість спеціалістів.</p> <p>Низька вмотивованість серед основних зацікавлених сторін для втілення КСВ та слабе розуміння корпоративної філантропії.</p> <p>Нерозуміння концепції КСВ, її предмета й економічної моделі.</p> <p>Практична відсутність соціально відповідального інвестування.</p> <p>Слабе корпоративне управління.</p> <p>Відсутність домінуючої моделі корпоративного управління і фінансування.</p> <p>Поширена корупція, що підриває цінності та принципи ринкової економіки.</p> <p>Недостатні можливості деяких зацікавлених сторін та їх організацій для представлення і захисту своїх інтересів.</p> <p>Закритість українських компаній для широкої громадськості.</p> <p>Внутрішній характер спрямування КСВ.</p>
<p align="center">Можливості</p> <p>Процес формалізації має перспективні можливості набуття змісту рушійної сили змін соціального сприйняття КСВ.</p> <p>Проведення широкої кампанії з популяризації КСВ та поширення позитивного досвіду ведення ефективного бізнесу з позицій КСВ.</p> <p>Поширення в Україні систем управління якістю організації виробництва.</p> <p>Розвиток інновацій у соціальній сфері.</p> <p>Збільшена важливість КСВ в ЄС та у глобальному контексті.</p> <p>Позитивне ставлення громадян до участі підприємств у розв’язанні проблем громади.</p>	<p align="center">Загрози</p> <p>Складнощі з фінансовим та економічним забезпеченням проектів і програм з КСВ.</p> <p>Проблеми з управлінським та інтелектуальним наповненням процесів впровадження.</p> <p>Відсутність системної нормативної бази.</p> <p>Недідатність механізмів утілення КСВ з урахуванням національних особливостей.</p> <p>Ризик послаблення конкурентоспроможності національної економіки.</p> <p>Затяжна економічна криза у світовому і національному масштабах.</p> <p>Ризик несформування у свідомості громадян активної позиції щодо участі у впровадженні соціальної відповідальності на засадах соціального партнерства.</p>

Закінчення таблиці 1

1	2
<p>Потенціал КСВ у створенні конкурентних переваг для нації та бізнесу.</p> <p>Розвиток громадянського суспільства.</p> <p>Установлення соціального діалогу на базі соціального партнерства.</p>	<p>Фінансові ризики і крахи.</p> <p>Закріплення утилітарного ставлення до КСВ.</p>

Позитивними моментами реалізації моделі КСВ є закладання правил ведення діалогу між державою і бізнесом, ціннісні основи поваги прав і обов’язків кожної зі сторін, розвиток інституту недержавних громадських організацій через їх залучення як союзників у процесі переговорів і реалізації програм,

покращання репутації бізнесу, зміна громадської думки щодо бізнесу і капіталу, підвищення ефективності державних механізмів регулювання.

Таблиця 2

Матриця аналізу загроз та наслідків упровадження КСВ

Імовірність реалізації загроз	Наслідки		
	Руйнівні	Тяжкі	Легкі
Висока	КСВ стане механізмом примусу і важелем адміністративного тиску на підприємців	Відсутність фінансового забезпечення проектів і програм з КСВ. Формальне ставлення держслужбовців до питань впровадження КСВ. Протилежний ефект	КСВ не буде мати стратегічного обґрунтування. Пасивна позиція громадян у питаннях соціального партнерства. Відмова бізнесу брати участь у проєктах, прямо не пов'язаних з їх діяльністю
Середня	Відмова від програм КСВ. Невиконання зобов'язань з КСВ	Нестворення системи заохочення бізнесу в КСВ. Відсутність дійової державної стратегії розвитку КСВ	Втрата конкурентних переваг від упровадження КСВ
Низька	Неспрацювання механізмів КСВ на національному рівні	Відсутність персоналу, що зможе ефективно впроваджувати КСВ	Відсутність освіти в галузі КСВ

Вірогідність і потужність використання можливостей упровадження концепції в реаліях вітчизняного соціально-економічного й політичного середовища є суттєвим етапом розуміння напрямків та вибору базових інструментів її реалізації в Україні (табл. 3).

Стратегія впровадження КСВ і підтримки за результатами СВОТ-аналізу має враховувати основні небезпеки впровадження концепції в Україні. Зокрема, щодо можливості застосування інструментів КСВ (наприклад, соціальної звітності) як адміністративного примусу і тиску на ринкові суб'єкти економіки, неналежного розуміння і ставлення виконавців до програм у формальному плані тощо.

Таблиця 3

Матриця оцінки можливостей упровадження КСВ в Україні

Вірогідність використання можливостей	Вплив можливостей		
	потужний	помірний	легкий
Висока	Інтеграція принципів корпоративної соціальної відповідальності в національні стратегії розвитку	Підвищення прозорості практик та інструментів корпоративної соціальної відповідальності	Вплив глобалізації на популяризацію КСВ в Україні
Середня	Конструктивна співпраця між урядом, бізнесом та іншими секторами суспільства	Застосування КСВ для створення конкурентних переваг для нації та бізнесу	Позитивне ставлення громадян до активної участі підприємств у вирішенні проблем громади
Низька	Розвиток реальних інновацій у соціальній сфері	Поширення в Україні систем управління якістю організації виробництва	

Застосування найбільш впливових резервних можливостей, наприклад процесу формалізації як чинника набуття змісту русійної сили змін соціального сприйняття КСВ чи проведення широкої кампанії

популяризації КСВ та поширення позитивного досвіду ведення ефективного бізнесу з позицій КСВ, підвищить ефективність впровадження концепції в українському суспільстві та бізнес-середовищі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Серед найгостріших і реальних перепон для впровадження КСВ у державі назвемо такі: КСВ може стати механізмом примусу і важелем адміністративного тиску на підприємців, відсутнє фінансове забезпечення проектів і програм з КСВ, формальне ставлення державних службовців до питань впровадження КСВ та потенційно можливий протилежний ефект.

Інтеграція принципів корпоративної соціальної відповідальності в національні стратегії розвитку, а також підвищення прозорості практик та інструментів корпоративної соціальної відповідальності є найбільш вірогідними і найбільш дієвими резервами підвищення ефективності впровадження КСВ в Україні.

Список використаних джерел

1. Зайчук О. В. Теорія держави і права : академічний підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 189 с.

2. Benny A. Behind the Mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship / A. Benny // Journal of Business Ethics 45. – 2003. – № 2. – P. 109–120.